

CZEGO I JAK UCZY POPKULTURA? ROLA KULTURY POPULARNEJ W PROCESACH SOCJALIZACJI I UCZENIA SIĘ ZNACZEŃ

Aleksandra Drabina

Instytut Socjologii Uniwersytetu Wrocławskiego,
ul. Koszarowa 3, 52-007 Wrocław
oladrabina@gazeta.pl

ABSTRAKT

Teza. Tezą w niniejszym artykule jest twierdzenie, iż narzędzia komunikacji i treści znaczeniowe popkultury odgrywają bardzo istotną rolę w procesach socjalizacji: poprzez znaki i symbole kultura popularna uczy praw ładu społecznego i sposobów funkcjonowania w nim.

Omówione koncepcje. Powołuję się na refleksje Johna Fiske dotyczące sposobu rozumienia popkultury jako wielowymiarowej płaszczyzny obrazowania i tworzenia wzorów życia społecznego, a także źródło przyjemności dla odbiorców. W artykule wspominam także o Rolandzie Barthesie oraz Umberto Eco jako tych, którzy dostrzegają i opisują procesy poznawania rzeczywistości przez znaki, symbole oraz mity, ukazując je jako dominujące w kreowaniu ideologii i dyskursów w świadomości społecznej odbiorców.

Wyniki i wnioski. Priorytetem moich rozważań jest przede wszystkim zwrócenie uwagi na specyficzne, skoncentrowane na sferze wizualnej i językowej narzędzia semiologii i ponowne spojrzenie na ich potencjał, który kryje się poza odczytaniem i interpretacją warstwy treściowej. Refleksje na temat związków podstawowych semiologicznych narzędzi poszukiwania i interpretacji, czyli znaków i symboli, z treściami socjalizacji przedstawiają tę metodologiczną koncepcję w nowym świetle. W tekście ukazuję, w jaki sposób rozważanie popkultury w ujęciu semiologii może przysłużyć się zrozumieniu procesów internalizacji, utrwalania i reprodukcji wzorców symbolicznych. Wynikiem moich rozważań ma być potwierdzenie istotności i konieczności wykorzystywania języka semiologii w szerszej perspektywie rozważań socjologicznych dotyczących socjalizacji i procesów uczenia się funkcjonowania w społeczeństwie.

Oryginalność/wartość poznawcza podejścia. Wartość poznawcza ukazanego przeze mnie podejścia opiera się przede wszystkim na połączeniu koncepcji socjalizacji z metodologicznie niezręczną, obudowaną hermetycznym językiem interpretacji i opartą na procesach interpretacyjnych semiologią, pozornie skupioną tylko na treści. Artykuł eksponuje i potwierdza rolę, jaką pełni popkultura w procesie uczenia się i budowania tożsamości. Ponadto proponuje, aby poszukiwać w symbolice kultury popularnej treści socjalizacyjnych oraz aby używać języka semiologii do opisu rzeczy-

wistości konstruowanej w świadomości społecznej odbiorów popkultury w poszczególnych etapach socjalizacji.

Słowa kluczowe: popkultura, socjalizacja, znaki, symbole, semiologia.

What and how the pop culture teaches us? The role of popular culture in the processes of socialization and learning meanings

ABSTRACT

Argument. The thesis in this article is the assertion that the tools of communication and semantic content of pop culture play a very important role in socialization processes: by popular signs and symbols culture can teach the laws of social order and the ways of functioning in it.

Discussed concepts. I am referring to John Fiske's reflections on how to understand pop culture as a multidimensional plane of imaging and modeling of social life, as well as a source of pleasure for the public. In this article I also mention R. Barthes and Umberto Eco. They perceive and describe processes of cognition of reality by signs, symbols and myths, showing them as dominant aspects in the creation of ideologies and discourses in the consciousness of the audience.

Results and conclusions. The priority of my reflections is to draw attention to the specific visual and linguistic tools of semiology and revisit their potential beyond the interpretation and interpretation of the content layer. Reflections on the basic relationships of interpretation tools, signs and socialization, can show this methodological concept in the new light. In the text, I show how the consideration of pop culture in semiology can help to understand the processes of internalisation, fixation, and reproduction of symbolic patterns. The result of my reflections is to confirm the relevance and necessity of using the semiology language in a broader perspective of the sociological considerations of socialization and social learning processes.

Originality / cognitive value of the approach. The cognitive value of my approach is based primarily on the combination of the concept of socialization with semiology – methodologically awkward, hermetic, based on interpretative processes and apparently focused only on content. This article exposes and confirms the role that pop culture plays in the process of learning and building social identity. In addition, it proposes to search for the socialization tools in popular culture and to use the semiology language to describe the reality in social consciousness constructed by reception of pop culture in the various stages of socialization.

Key words: pop culture, socialization, signs, symbols, semiology.

WSTĘP

Tematyka, jaką podejmę w niniejszym artykule, dotyczy powiązań między popkulturą a procesami uczenia się i internalizacji znaczeń w trakcie socjalizacji. Zamierzam skupić się na jednym z aspektów tej funkcjonalnej zależności, a mianowicie na systematyzacji zjawiska uspołeczniania w zakresie nauki znaczeń i symboli obrazujących porządek społeczny przenoszonych przez takie produkty popkultury jak film i serial. Wychodząc od metodologii semiologicznej wykorzystanej do analizy treści fa-

bularnych, postaram się pokazać, w jaki sposób ta perspektywa badawcza eksponuje aspekt edukacji poprzez popkulturowe znaczenia. Jako badaczka znaczeń zawartych w treściach kultury popularnej spróbuję naświetlić to, jakie czynniki sprzyjają przejmowaniu przez współczesne teksty popkultury jednej z głównych ról w socjalizacji, czyli przyswajania wzorców ról społecznych. Pokażę również proces, w trakcie którego tworzone są struktury znaczeniowe budujące dyskursy utrwalane w świadomości społecznej. Przedstawię wybrane narzędzia, jakimi kultura popularna posługuje się, by kreować i utrwalac wzorce symboliczne, a także zwrócę uwagę na jej szczególną rolę w kwestii wyznaczania ram tożsamości społecznej i reprodukcji struktury wiedzy i władzy.

Pierwszą część rozważań poświęcę na uzasadnienie wybranego przeze mnie tematu oraz krótkie przedstawienie moich zainteresowań w ramach pracy badawczej. Oprócz popkultury, której poświęciłam większość moich dotychczasowych publikacji, tematami, którym poświęcam szczególną uwagę, są płć, seksualność oraz tożsamość w ujęciu społeczno-kulturowym. Moja praca badawcza rozpoczęła się od projektu pracy licencjackiej, w którym zdecydowałam się na analizę semiologiczną wizerunków homoseksualnych mężczyzn w studium przypadku przełomowego w swoim gatunku serialu amerykańskiego *Queer as Folk*. W pracy magisterskiej zajęłam się zbieżną metodologicznie analizą wizerunków związków homoseksualnych mężczyzn z antologii kinematografii amerykańskiej na przestrzeni lat 1980-2015. W publikowanych tekstach prowadziłam także mikroanalizy semiologiczne oraz analizy dyskursu dotyczące narracji na temat kobiecej seksualności przedstawianych w popularnych filmach i serialach. Przy okazji prowadzenia tych badań wyłonił się szereg pytań i nowych pól badawczych, zwłaszcza w aspektach metodologicznych dotyczących nie tylko kwestii rozważań wokół płci i seksualności.

Roland Barthes (2000, s. 242) stwierdza, że „semiologia jest nauką o formach, bo bada znaczenia niezależnie od ich treści”. Według Gilian Rose (2010, s. 101) zaś semiologia „obnaża przesady pod gładką powierzchnią piękna”. Tej frazy autorka używa do zatytułowania rozdziału swojej książki opisującego tę metodę. G. Rose (2010), twierdzi, iż mocnymi stronami tej perspektywy badawczej są precyzja i bogactwo stosowanego języka analizy i opisu, które pozwalają na wnikliwe zrozumienie procesu wytwarzania znaczeń kulturowych w obrazach. Według niej ta metoda sprzyja refleksyjności, a jednocześnie jej nie wymaga. Jako wady semiologii G. Rose (2010) wskazuje hermetyczny język i jego złożoną terminologię oraz brak uwzględnienia możliwości rozmaitych interpretacji obrazów. Semiologia, z racji nacisku kładzionego właśnie na interpretację samego materiału, czyli treści i kompozycji utworów, oraz poszukiwanie w nich ukrytych i jawnych znaczeń, nieco zaniedbuje aspekt odbioru i odbiorców przekazów, tak istotny dla socjologa jako badacza społeczeństwa. Semiologia ma jednak swoją odpowiedź na te wytykane jej mankamenty. Jest bowiem bardzo silnie ukierunkowana na eksponowanie, kreowanie, powielanie i utrwalanie pewnych wzorców, które zakorzeniają się w świadomości podczas procesu uspołeczniania. Podstawowym pojęciem i narzędziem w semiologii jest „znak”, który stanowi odpowiednik każdego elementu, który posiada jakąś treść znaczeniową, zakorzenioną np. w konwencji społecznej, tak jak symbol. Znaczenia zawarte w kulturze popularnej odgrywają zasadniczą rolę w edukacji oraz w procesie uczenia się tego, jak

wygląda porządek społeczny i jak należy w nim funkcjonować. Semiologia nie daje narzędzi do badania skutków oddziaływania popkultury na odbiorców, ale niewątpliwie wykazuje, że znaczenia są nośnikami wartości i stylu życia oraz instrumentem ich symbolicznej legitymizacji.

ZWIĄZKI POPKULTURY Z PROCESEM UCZENIA SIĘ

Dominujące ideologie (czyli systemy wiedzy o świecie społecznym legitymizujące różnice społeczne) oraz kody (skonwencjonalizowane strategie wyjaśniania porządku społecznego typowe dla określonych grup społecznych), za pomocą których zbudowana jest otaczająca nas rzeczywistość, mają wiele źródeł w treściach popkultury i docierają do odbiorców w każdym wieku. Obcowanie z popkulturą stanowi część życia codziennego każdego człowieka. Jak stwierdza Witold Jakubowski (2014), kultura popularna daje „instrukcje” co do tego, jak poruszać się po nowoczesnym świecie, który wielokrotnie stawia jednostki przed trudnymi wyborami. W dodatku media i popkultura dostarczają przecież nie tylko rozrywki, ale przede wszystkim są nośnikami wartości, wzorców postępowania, rytuałów i symboli nieodłącznych w procesie kształtowania tożsamości (Dobrołowicz, 2014). Dlatego popkultura staje się dziś kluczowym czynnikiem socjalizacji, zarówno pierwotnej, jak i wtórnej. Bierze udział w procesach uczenia się bycia członkiem społeczeństwa na obu poziomach: w stadium naśladownictwa i dostosowania dziecka do funkcjonowania w warunkach życia społecznego oraz w stadium budowania i utwierdzania tożsamości i legitymizacji wybranego przez jednostkę sposobu i stylu życia. Wątpliwości metodologiczne, na jakie natknęłam się w trakcie mojej pracy badawczej, oraz wgłębianie się w problematykę tożsamości społeczno-kulturowej skłoniły mnie do ponownego przemyślenia funkcjonalności semiologii jako metody. Chcąc także podkreślić wartość, jaka tkwi w tej metodzie badawczej, postaram się udowodnić, że ten sposób ujęcia popkultury ukazuje ją jako potencjalnie istotną w identyfikacji i interpretacji treści socjalizacyjnych.

Popkultura aktywnie współuczestniczy w procesie nauczania znaczeń przede wszystkim poprzez budowanie obrazów na podobieństwo otaczającej nas rzeczywistości społecznej. Niewątpliwie w złożonych, wielowątkowych przekazach audiowizualnych, takich jak film czy serial, odnajdziemy szereg kontekstów i kodów, za pomocą których treść odnosi się do realnego świata rzeczywistości społecznej. Poprzez konwencję realizmu teksty kultury ukierunkowują interpretację na poszukiwanie odniesień do własnego otoczenia i własnych doświadczeń. Zabieg upodabniania pełni przede wszystkim funkcję poznawczą i fatyczną, ale jest także źródłem przyjemności, które utrzymuje zainteresowanie odbiorców przekazem (Melosik, 2004). John Fiske (2010) nazywa to zjawisko adekwatnością i wskazuje na nie jako jeden z decydujących czynników w procesie wyboru treści popkultury. Treści utworów o sporej dozie adekwatności, czyli odniesień do kontekstu rzeczywistości społecznej, w prosty sposób obrazują role społeczne i strukturę pozycji i władzy. Co ciekawe, jako odbiorcy odnajdujemy ogromną przyjemność w obserwacji tego, co jest nam dobrze znane – gry, w której każdy z góry wie, kto jest czarnym charakterem i jak skończy się kolejne *love story*, o czym wprost pisze Umberto Eco (1996). Przyjemność tylko potęguje chęć obcowania z treściami popkultury i umacnia legitymizację wzorców, które w filmach

i serialach często mają postać struktury dominacji i podporządkowania (Fiske, 2010). Zrozumienie oraz internalizację wzorów i ram tożsamości, jakie pojawiają się w prezentacjach wizualnych, ułatwia stosowanie utrwalonych struktur narracyjnych, czyli powtarzających się ciągów podobnych wątków, postaci i zdarzeń charakterystycznych dla cech gatunkowych utworu, o czym wielokrotnie pisał U. Eco. Popkultura w bardzo ustrukturyzowany sposób, dzięki sprawdzonym metodom konwencjonalizacji przekazu, przenosi określone wartości, schematy stylu życia oraz wizerunku, które bardzo dyskretnie współuczestniczą w procesie socjalizacji. Właśnie owa dyskrecja w oddziaływaniu na odbiorcę powoduje, że popkultura pozostaje w cieniu instytucji. W świadomości społecznej bywa często postrzegana jako kreująca „niewłaściwe” treści dla obserwujących i naśladowujących je dzieci.

ROLA POPKULTURY W SOCJALIZACJI PIERWOTNEJ

Socjalizacja pierwotna, której fundamentem jest internalizacja, to prymarny proces uczenia się rozumienia innych ludzi oraz nadawania znaczenia rzeczywistości społecznej. Jednostka przechodzi ją w dzieciństwie i za jej pomocą nabywa kompetencji członka społeczeństwa. Jest to pierwsze wprowadzenie jej w otaczający świat (Berger, Luckmann, 2010) za pośrednictwem najbliższych dziecku instytucji, takich jak rodzina i grupa rówieśnicza. Popkultura dąży do kształtowania wzorców osobowych i strategii budowania tożsamości u ludzi młodych – w sposób inwazyjny przejmując zadania tradycyjnych instytucji socjalizacji (rodziny, szkoły i Kościoła). Sama staje się jedną z najważniejszych współczesnych instytucji, tuż obok grupy rówieśniczej i mass mediów (Melosik, 2004). Zbyszko Melosik (2004) za Zbigniewem Kwiecińskim nazywa to zjawisko „przesunięciem socjalizacyjnym”. W rzeczywistości, w której triumfują konsumpcja i pogoń za przyjemnością, dzieci i młodzież tracą poczucie stabilności i muszą dopasować się do jej dynamiki. Ciągłe obcowanie z popkulturą i komunikacją stanowi nieodłączny element codziennego rytmu dnia, jest swoistym rytuałem. W tym permanentnym napływie bardzo wielu informacji młodzi muszą nabyć szereg kompetencji, by móc szybko i sprawnie identyfikować, interpretować i selekcjonować przekaz. Okazuje się, że już kilkuletnie dzieci w pierwszych etapach socjalizacji nabywają między innymi wiedzę o gatunkach popkultury, ale także świadomość abstrakcyjną pozwalającą odczytywać konwencje i odwołania do rzeczywistości np. w kreskówkach (Fiske, 2010). Zatem już we wczesnych latach dzieciństwa jednostka ma pełne predyspozycje do interpretacji znaczeń i symboli na podstawowym poziomie, a co najważniejsze, przyswaja je jako swoje, stosując na co dzień. Jest to widoczne chociażby w zabawach, w których dzieci odtwarzają porządek społeczny poprzez przejmowanie ról bajkowych postaci (np. małe dziewczynki naśladowujące księżniczki, panny młode), oraz w języku, jakim posługują się dzieci, a który pełen jest sformułowań zapożyczonych z popularnych kreskówek czy reklam, stosowanych do nazywania i opisu otaczającej rzeczywistości. Dziecko czerpie znaczenia z seriali i filmów, ucząc się m.in., jak wyglądają role w rodzinie, role płciowe czy role zawodowe, i internalizuje je, dostrzegając ich odpowiedniki w życiu społecznym i dodatkowo utwierdzając ich symbolikę w zabawie. Dzięki uczestnictwie młodych pokoleń w odbiorze wielu treści, nie tylko tych przeznaczonych dla ich grupy wiekowej, dzieci doświadczają

często „obnażenia tajemnic dorosłości”, np. poprzez oglądanie *prime time’owych* seriali telewizyjnych, w których dorosli są niedoskonali, popełniają błędy, co może symbolicznie kwestionować ich autorytet (Fiske, 2010). Treści, jakie budują strukturę konotacyjną dzieci (pierwszy poziom poznawania rzeczywistości poprzez skojarzenia), tworzy w dużej mierze właśnie towarzysząca rytuałowi życia rodzinnego popkultura, np. w postaci codziennego seansu ulubionego serialu rodziców.

ROLA POPKULTURY W SOCJALIZACJI WTÓRNEJ

Socjalizacja wtórna, przez którą socjologowie rozumieją ciągły, nieustający i trwający całe życie proces nabywania wiedzy związanej z przyjmowanymi rolami oraz nauki interpretacji znaczeniowej złożoności świata (Berger, Luckmann, 2010) współcześnie niewątpliwie odzwierciedla dynamikę nowoczesności. Samuel Nowak (2012) stwierdza, że bycie uczestnikiem kultury popularnej to ciężka praca wymagająca nieustannej podzielności uwagi. W świecie, w którym rola konsumenta staje się jedną z podstawowych ról społecznych, natychmiastowa i przesycona treściami komunikacja stawia wysokie wymagania jednostkom, które, dzięki konsumpcji towarów i przekazów, po prostu istnieją, a przede wszystkim uzewnętrzniają w ten sposób swoją identyfikację grupową. Dlatego najchętniej wybierane teksty popkultury to te, które najbardziej symbolicznie przypominają nasze własne rozumienie świata i utwierdzają naszą tożsamość oraz waloryzują aspiracje i wyobrażenia na własny temat (Fiske, 2010). Utrwalany wciąż i wielokrotnie potwierdzany w socjalizacji pierwotnej porządek władzy i ról społecznych na tym etapie odkrywa przed jednostkami złożone znaczeniowo ideologie i dyskursy. Ponadto pojawia się także umiejętność krytycznego myślenia i chęć stawiania oporu, w zakresie którego jednak najczęściej odbiorcy pozostają przewidywalni, nie wychodząc poza utrwalone strategie oporu. Warto tu znów wspomnieć o J. Fiske (2010), który pisze, że istnienie i wyrażanie oporu wobec sił dominujących jest niezbędnym elementem adekwatności popkulturowych treści, która zapewnia odbiorcy zrozumienie przekazu i przyjemność z obcowania z nim. Istnienie w popkulturze prezentacji znaczeń opozycyjnych wobec dominującego porządku pozwala odnieść się bezpośrednio do doświadczenia jednostki oraz pojmowania zajmowanej przez nią pozycji społecznej. Utwierdza jej podporządkowanie i podległość wobec struktury. Oczywiście im więcej symbolicznych odniesień do własnego doświadczenia odbiorca odnajdzie w treści popkultury i im bardziej ta treść potwierdzi jego przekonania o sobie i otaczającym go świecie, tym większą przyjemność odczuje on z obcowania z takim przekazem (Fiske, 2010). Natomiast strategiami oporu są wspomniane przez S. Nowaka (2012) działania takie jak: omijanie, unikanie i kłusownictwo podczas np. „skakania” po kanałach w telewizji czy odwiedzin w galerii handlowej. Co ciekawe, okazuje się, że dodatkową formą oporu w ramach popkultury i jednocześnie dominującego porządku społecznego oraz dodatkową przyjemnością dla odbiorców może być ich twórcza aktywność. Jak wspomina S. Nowak (2012), ludzie coraz częściej starają się sprawić, żeby wybrany, ulubiony produkt popkultury zyskał dla nich osobisty wymiar. Daje się to zaobserwować chociażby w twórczej aktywności szczególnie zaangażowanych, gorliwych odbiorców, czyli fanów, których teksty popkultury pobudzają do tworzenia własnych treści. Tę aktywność tworzą np. rozmowy fanek seriali na temat

dalszego ciągu utworu (Fiske, 2010), ale przede wszystkim są to nowe, amatorskie treści tworzone przez fanów, które ponownie odtwarzają, reinterpreterują lub wypełniają luki w utworze. Społeczności fanów dziś istnieją i działają na wielu przestrzeniach komunikacji, przede wszystkim w internecie. Przestrzeń wirtualna pełna jest amatorskich form literackich, graficznych i audiowizualnych, które w twórczy, często nowatorski sposób przetwarzają kultowe utwory popkultury. Można w nich dostrzec nie tylko chęć społecznej identyfikacji z grupą zaangażowanych odbiorców czy artystycznego, twórczego podejścia do gotowego produktu kultury popularnej. Widoczna jest tu zwłaszcza społeczna przyjemność intymnego, bliskiego obcowania ze znaczeniami oraz uczestniczenia w ich odkrywaniu, odtwarzaniu i wreszcie tworzeniu (Fiske, 2010). Jednocześnie aktywność twórcza wobec utworu jest formą symbolicznego oporu i wyznacznikiem refleksyjnego, krytycznego odbioru.

ZROZUMIEĆ EDUKACYJNĄ ROLĘ FABUŁY

Warto wyjaśnić, jak narzędzia analizy semiologicznej mogą posłużyć opisowi pewnych aspektów socjalizacji w odniesieniu do interpretacji znaczeń i symboli. Zaczę od tego, czym według semiologii posługuje się popkultura, a przede wszystkim film i serial, w komunikacji symbolicznej z odbiorcą. Przede wszystkim w fabule najczęściej treści znaczeniowych odnajdziemy w prezentacji miejsc, bohaterów, przedmiotów, kontekstów i sytuacji, które tworzą świat przedstawiony. Większość treści zawierających wzorce osobowe, tożsamościowe, znajduje się w wizerunkach prezentowanych postaci. G. Rose (2010), która proponuje i przedstawia krytyczne sposoby interpretacji materiałów wizualnych, zwraca uwagę na rozróżnienie modalności kompozycyjnej i społecznej oraz technologicznej obrazu. Pierwszą z nich tworzą elementy zewnętrzne, dostrzegalne przede wszystkim wizualnie, natomiast drugą – praktyki społeczne w obrębie utworu. Na kompozycję składają się obserwowalne i ulegające opisowi analitycznemu pod względem interpretacji znaczeń i symboli: warstwa werbalna (np. sposób mówienia, typ języka, styl komunikacji) oraz warstwa wizualna (np. kolory, perspektywa kamery, elementy stroju i wystroju wnętrza, charakterystyka) (Rose, 2010). Niezwykle w semiologicznym opisie obrazów fabularnych struktura wydarzeń wkracza już zdecydowanie w sferę praktyk społecznych, do których należy zaliczyć także uwarunkowania produkcji utworu (kraj produkcji, warunki społeczno-kulturowe jej powstania, kontekst historyczny itp.). Dodatkowymi elementami budującymi treść znaczeniową byłyby warstwa ścieżki dźwiękowej oraz cechy gatunkowe, które stanowią ramy struktury narracyjnej, jaką należy odtworzyć w analizie. Wymienione elementy stanowiły ramy analiz w moich projektach badawczych i, jak próbuję udowodnić w niniejszym artykule, są także nośnikami znaków i symboli, za pomocą których jednostka w procesie socjalizacji przyswaja symboliczny porządek społeczny. Dzięki nim uczy się nie tylko, jak wygląda świat, oraz potwierdza jego obraz i zdobyta o nim wiedzę, ale także przekonuje się o tym, jakie normy i wartości tworzą porządek społeczny. W formie znaków i symboli dostaje informacje i wskazówki dotyczące cenionych społecznie wartości i norm np. estetycznych czy etycznych.

Semiologia zajmuje się nie tylko interpretacją pojedynczych znaków i symboli w odniesieniu do kontekstów społeczno-kulturowych, ale także form, jakie konstru-

ują społeczne wyobrażenia i sposoby łączenia znaczeń w logiczne całości. Socjalizacja do posługiwania się językiem i obrazami, jaka następuje w podstawowym zakresie na etapie pierwotnym, ale w zasadzie trwa całe życie (Berger, Luckmann, 2010), jest złożonym, dynamicznym procesem. Mnogość komunikacyjnych, technologicznych metamorfoz, jakie wciąż zachodzą w popkulturze, oraz wielość kontekstów i kodów czynią ten proces jeszcze bardziej skomplikowanym. Istnieje potrzeba uporządkowania i łączenia symbolicznych wyobrażeń. Schematy porządkowania wychodzą od samego znaku i jego budowy oraz wyróżniają zasadniczo trzy poziomy znaczenia (Mrozowski, 2001). Pierwszy to denotacja znaku, czyli odpowiednik w świecie fizycznym, który stanowi jego materialną formę. Kolejny poziom tworzą konotacje, zawierające treść znaczeniową, czyli skojarzenia, wartości i ogólne wyobrażenie na temat znaku, które mają źródło w konwencjach społecznych. Ostatni, trzeci poziom znaczenia to mit. Mity składają się z wielu znaczeń i symboli istniejących na wielu poziomach dyskursu. Są to logiczne całości uporządkowanych wyobrażeń na dany temat, utwierdzone w socjalizacji wtórnej (Mrozowski, 2001). Jak pisze R. Barthes (2000, s. 246), mity przekształcają „sens w formę”, a także historię w naturę, naturalizując opisywane przez znaki zjawiska i czyniąc z nich część społecznego porządku. Mity i mitologie zawarte w popkulturze posługują się stereotypem, archetypem, upraszczają rzeczywistość (np. w komedii romantycznej dają proste wskazówki co do przebiegu relacji między kobietą a mężczyzną). Socjalizacja, zarówno pierwotna, jak i wtórna, przesycona jest procesami budowania mitów, legitymizacji prezentowanych w nich wartości oraz po prostu obcowaniem z mitami, których treści doświadczamy tak intymnie jak oddziaływania popkultury w naszym życiu codziennym. Oglądanie ulubionego serialu, nowego filmu w kinie, dyskusje na forach internetowych i portalach społecznościowych, przeglądane strony, czytane książki – przekazy, które towarzyszą nam każdego dnia – są przesiąknięte mitami. Dominic Strinati (1998) w swoim podręczniku wprowadzającym do tematyki kultury popularnej, pisząc o micie i powołując się na R. Barthesa, wspomina o tym, że mity są konsumowane nieświadomie i są odczytywane jako naturalne i oczywiste systemy połączonych ze sobą faktów. Semiologia może odsłonić sprzyjające ideologie i warunki powstania mitycznego systemu składającego się ze znaczeń, które w wyobraźni tworzą całościowe konwencje. Proces uczenia się form mitycznych jest procesem poznawania „topografii” porządku społecznego za pomocą fragmentów rzeczywistości obrazowanych w sposób szczególnie kompleksowy i efektowny w popkulturze, co jest łatwo przyswajalne, atrakcyjne i przyjemne dla jej odbiorców. Dzięki temu jednostka socjalizowana zachowuje poczucie sensu obserwowanej dookoła siebie rzeczywistości, w której poszukuje odpowiedników znanych sobie mitów, a nawet czyni je częścią swojej biografii (Siuda, 2010). Trafnym tego przykładem będzie popkulturowy mit związany z miłością, który subtelnie przenika do narracji biograficznych jednostek w poszczególnych etapach socjalizacji. Piotr Siuda (2010) charakteryzuje ten mit, opisując niektóre z jego wyznaczników oraz technik oddziaływania na odbiorców. W skład tych drugich wchodzi: uproszczenie i skrócenie, stereotypizacja postaci, przykucie uwagi, specyficzna struktura oraz stosowanie efektów specjalnych. Te zabiegi, nakładane na podstawowe narzędzia komunikacji popkultury, o których wcześniej wspominałam, gwarantują treściom nie tylko rzeczoną popularność, ale przede wszystkim zapew-

nią stałe zainteresowanie i przyjemność obcowania z nimi. Najważniejsze, by fabuła zachowywała dychotomiczność oraz konflikt, który buduje napięcie. Wtedy, niezależnie od gatunku fabuły, ukazywane problemy, nawet skomplikowane, zachowują stały kod komunikacyjny, tak „przyjemnie” zrozumiały i oczywisty dla odbiorców (Fiske, 2010). Utwory, które przekazują „mit o miłości”, w świadomości społecznej zapisują kanony sposobów myślenia o relacjach romantycznych, jakie w socjalizacji wtórnej zostają bardzo dyskretnie wcielane w świadomość i biografie jednostek. P. Siuda nazywa je i opisuje jako kilka mitów istniejących w ramach „mitologii miłości”. Są to: mit drugiej połówki – mówiący o tym, że strony w relacji są przeznaczone tylko sobie, stworzone jako wzajemne uzupełnienie; mit ekscytującego i namiętnego seksu, który jest zawsze udany; mit cech, jakie trzeba spełniać, żeby odnaleźć partnera – najlepiej, aby być jednocześnie empatycznym i różnym od niego, wszakże przeciwieństwa się przyciągają (Siuda, 2010). Siłę ich oddziaływania można ilustrować na wielu przykładach, z których jednym z najbardziej wymownych jest popkulturowy i kultowy *evergreen*, czyli historia o Kopciuszku. Co ciekawe, schematy symboliczne obserwowane w tej opowieści powtarzają się we współczesnych fabularnych *love story* zarówno dla młodzieży, jak i dla dorosłych. Do wymienionych przez P. Siudę mitów można dodać chociażby mit idealnej randki czy też idealnego ślubu, jakie sprzyjają pomnażaniu zysku komercyjnego biznesu miłosnego, który produkuje i sprzedaje wszystko, co kojarzy się z popkulturowym ideałem romansu. Warto spojrzeć na współczesny przemysł ślubny i serwisy randkowe, aby przekonać się, ile tkwi w nich elementów utwierdzających treści popularnej miłosnej mitologii. To właśnie praktyki społeczne, obserwowalne empirycznie i ujawniające się w ludzkim doświadczeniu, stanowią źródło reprodukowanych znaczeń obrazowanych w popkulturze.

ZAKOŃCZENIE

W konkluzji chciałabym usystematyzować zaprezentowane przeze mnie propozycje kierunków refleksji na temat związków teoretyczno-metodologicznych między semiologicznym badaniem popkultury i procesów socjalizacji. Współcześnie kultura popularna odgrywa jedną z najistotniejszych ról w procesach uspołeczniania jednostek. W procesie uczenia się, naśladownictwa i zdobywania kulturowych i społecznych kompetencji, wśród najbardziej znaczących źródeł zdobywania wiedzy tuż, obok rodziny, grup rówieśniczych, wychowawców i instytucji, pojawiają się media i popkultura. Specyficzny i trwający całe życie proces kształtowania identyfikacji, tożsamości i osobowości człowieka wyposaża jednostkę-odbiorcę w zestaw norm, wartości i dyspozycji do działania, których internalizacja dokonuje się dziś na wielu płaszczyznach, ale przede wszystkim w świecie kultury. Wpływ popkultury na efekty i przebieg socjalizacji jest dostrzegalny na obu jej poziomach – zarówno pierwotnym, jak i wtórnym. Wzorce, jakie kultura popularna powiela i eksploruje, dają się odczytać przede wszystkim w języku wizualności, który składa się przecież z obrazów. Ów język przemawia za pomocą symboli, przenosząc ukryte i jawne znaczenia m.in. w wykreowanych postaciach, światach przedstawionych, ujętych kontekstach i ich powiązaniach. Są to nasycone znaczeniami elementy, które bezpośrednio mają wpływ na procesy wewnątrz socjalizacji i wiążą się z ich przebiegiem. Biorą udział

w pierwotnych obserwacjach i naśladowaniu, a potem mają za zadanie utrwalić i legitymizować porządek świata, w jakim jednostka odnajduje swoje miejsce. Zrozumienie języka popkultury oraz jego oddziaływania na procesy socjalizacji wymaga szukania i interpretowania symbolicznych treści zawartych w utworach, a także dostrzegania w ich znaczeniach fragmentów opisu życia społecznego, który kształtuje się i istnieje w świadomości jednostek poddanych uspołecznieniu. Tego właśnie chciałam dowieść w moim artykule. Był on także próbą odnalezienia argumentów potwierdzających doniosłość roli kultury popularnej w socjalizacji i edukacji, a przede wszystkim próbą ukazania sposobów odczytywania symboli i narzędzi, jakie w tych procesach stosuje popkultura do kształtowania i utrwalania eksponowanych w niej wzorców. Niniejszy tekst ma być przede wszystkim zaproszeniem do refleksji nad współczesnym rozumieniem kulturowego i społecznego przystosowania jako złożonego procesu trwającego całe życie, w którym główne rolę grają symbole i ich wzajemne powiązania oraz negocjacje znaczeń i dyskursów. Podjęta w tym artykule próba ukazania związku między oddziaływaniem treści popkultury a procesem uczenia się porządku symbolicznego miała na celu także zwrócenie uwagi na to, że semiologia może oferować badaczowi nie tylko możliwość odczytania znaczeń, ale także refleksję nad ich funkcją w kształtowaniu świadomości społecznej oraz biograficznego doświadczenia jednostek.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Barthes. R. (2000). *Mitologie*. Warszawa: KR.
- [2] Berger P. L., Luckmann T. 2010. *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*. Warszawa: PWN.
- [3] Dobrołowicz J. (2014). Mediatyzacja współczesności a procesy socjalizacji i wychowania. W: *Pedagogia Christiana*, 2(34), 137-150.
- [4] Eco U. (1996). *Semiologia życia codziennego*. Warszawa: Czytelnik.
- [5] Fiske J. (2010). *Zrozumieć kulturę popularną*. Kraków: WUJ.
- [6] Jakubowski W. (2014). Media i kultura popularna jako obszar studiów nad edukacją. *Studia Edukacyjne*, 30, 91-107.
- [7] Melosik Z. (2004). Kultura popularna jako czynnik socjalizacji. W: Z Kwieciński. B. Śliwerski (red.), *Pedagogika XX w.* Warszawa: PWN.
- [8] Mrozowski M. (2001). *Media masowe, władza, rozrywka i biznes*. Warszawa: ASPRA-JR.
- [9] Nowak S. (2012). Kultura popularna, czyli twórcza niesubordynacja. W: *MOCAK Forum*, 1(3), 4-5.
- [10] Rose G. (2010). *Interpretacja materiałów wizualnych. Krytyczna metodologia badań nad wizualnością*. Warszawa: PWN.
- [11] Siuda P. (2010). Popkulturowe mity związane z miłością W: T. Grabiński (red.), *Rola informatyki w naukach ekonomicznych i społecznych: innowacje i implikacje interdyscyplinarne*. Kielce: Zeszyty Portalu Innowacyjnego Transferu Wiedzy w Nauce.
- [12] Strinati D. (1998). *Wprowadzenie do kultury popularnej*. Poznań: Zysk i S-ka.